

De Ambachtsvrouwe en de boer

Mogelijk lijkt deze titel een romantisch verhaal aan te kondigen. Als u dat verwacht, moet ik u teleurstellen. We moeten ons begeven op het kerkelijk terrein in de tweede helft van de 18e eeuw. De hele historie speelt zich af in Sint Laurens en Brigdamme.

Brigdamme

Sinds de gemeentelijke herindeling van 1966 behoren beide plaatsen tot het grondgebied van de gemeente Middelburg.

Rond 1750 was de situatie echter anders.

De Zeeuwse hoofdstad sloot 's avonds nog zijn poorten.

Eén daarvan was de Noordpoort. Door deze poort kon men de stad verlaten en via de Noordweg richting Domburg reizen.

Bij het begin van de Noordweg passeerde men de tol. Een klein half uur gaans verder kwam men aan bij het dorpje Brigdamme. Ongeveer een zelfde afstand verder bereikte men het wat grotere dorp Sint Laurens.

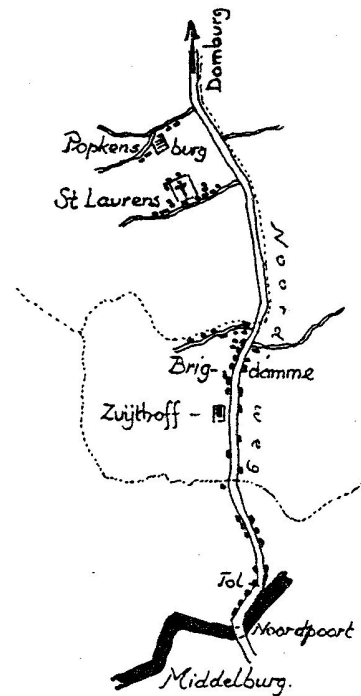
Beide plaatsen waren twee afzonderlijke ambachtsheerlijkheden.

De kleinere - Brigdamme - had al in 1196 een parochie kerk.

Daar was echter ook al in 1750 niet meer dan een ruïne van over, die er nog tot 1944 heeft gestaan.

Het meest bekend was het plaatsje misschien doordat de ambachtsheerlijkheid in de middeleeuwen lange tijd in bezit van het roemrucht geslacht der Heren van Borssele was geweest.

Eén tak van die familie heette zelfs Van Borssele van Brigdamme.

St. Laurens en Brigdamme aan de Noordweg.

Sint Laurens

Het wat grotere Sint Laurens bezat ook een kasteel. Dat was het Kasteel Popkensburg, waarschijnlijk in de 13e eeuw gesticht en in 1863 gesloopt.

In 1750 werd het nog aangeduid als *het ridderlijke slot en lusthuis*.

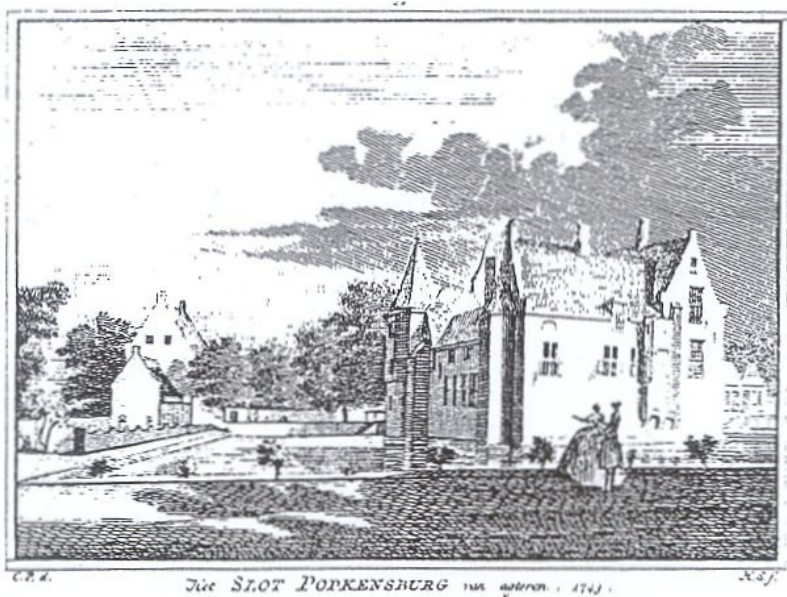
Het werd toen ook bewoond door de ambachtsheer en -vrouwe.

De beide dorpjes waren als kerkelijke gemeente gecombineerd en vormden de Nederlandse Hervormde Gemeente van Sint Laurens en Brigdamme.

De kerkdiensten werden gehouden in de nog bestaande en fraai gerestaureerde Nederlandse Hervormde Kerk te Sint Laurens.

In dit dorp woonde ook de predikant. Bij de samenstelling van de kerkenraad werd met deze combinatie rekening gehouden.

Bij de 4 ouderlingen en 4 diakenen waren altijd *vertegenwoordigers* van Brigdamme.

Het Slot Popkenburg in 1743, gezien van de achterzijde.

Overheidsinvloed

Er was in die tijd zeker geen sprake van een volledige scheiding van kerk en staat. Het initiatief tot de vermenging van kerkelijke en staatkundige zaken is echter in de eerste plaats uitgegaan van de overheid.

Deze streefde op alle niveaus naar invloed in kerkelijke zaken, vooral betreffende *benoemingen* van personen.

Dit kwam tot in de kleinste gemeente tot uiting in de invloed van de overheid bij de beroeping van een predikant en de verkiezing van ouderlingen en diakenen. Men volgde in dezen in Zeeland de regelingen voor het kerkelijke bestuur, opgesteld door de Synode van Middelburg van 1591.

In de dorpen op het platteland, zoals Sint Laurens, liep de overheidsinvloed vooral via de ambachtsheer.

Deze had een aantal voorrechten, waarvan enkele hem invloed gaven, zowel op burgerlijk als op kerkelijk gebied. Het burgerlijk bestuur werd uitgeoefend door Schout en Schepenen. Zij werden in geval van vacature door de ambachtsheer benoemd.

Collegium Qualificatum

Als er een predikant moest worden beroepen of ouderlingen en diakenen moesten worden verkozen, werd het Collegium Qualificatum (verder aan te duiden als C.Q.) bijeengeroepen. Dit bestond uit de kerkenraad met predikant en de ambachtsheer met een ander door hem gemachtigd persoon.

De ambachtsheer kon alleen in het C.Q. verschijnen als hij ook *Belijdenisse van den Gereformeerden Godsdienst doet*.

Als hij wel dooplid, maar geen belijdend lid is, kan hij zelf niet verschijnen, maar mag hij wel twee lidmaten als gemachtigden zenden. Dit geldt ook in geval er een ambachtsvrouw is, dooplid dan wel belijdend lid.

In het C.Q. voor de gemeente van Sint Laurens en Brigdamme had de ambachtsheer van Brigdamme, toen John Gregorie de Brigdamme te Veere, geen stem, daar de kerk immers niet in zijn gebied stond.

De toegang tot het C.Q. was dus het uitsluitend voorrecht van de ambachtsheer van Sint Laurens en Popkensburg.

In 1750 was er echter een ambachtsvrouw, Cornelia Boddaert, eerst weduwe van Hieronymus Joseph Boudaan, burgemeester van de stad Middelburg, en vervolgens van Mr. William Parker, eveneens burgemeester van Middelburg.

Vrouwe Cornelia liet zich - volgens de voormelde regels - in het C.Q. vertegenwoordigen door een familielid en de secretaris van de ambachtsheerlijkheid.

De boer op *Zuythoff*

Na de kennismaking met de ambachtsvrouw en haar positie en invloed, richten we nu onze aandacht op de tweede in de titel aangeduide persoon.

In het najaar van 1745 komen met attestatie van Middelburg: David Adriaanse en zijn vrouw Cornelia Bosselaar met twee dochtertjes, Susanna(5jr.) en Catharina(4 jr.). Zij komen zich vestigen op de hofstede *Zuythoff*, aan de Noordweg, binnen de heerlijkheid Brigdamme. (De nog bestaande hofstede *Zuidhof* wordt nog altijd bewoond door een afstammeling van David Adriaanse; thans de heer P.J. Davidse.).

Zowel David Adriaanse (38 jr.) als zijn vrouw (30 jr.) zijn geboren te Oost-Souburg.

Na hun huwelijk hebben ze eerst enige jaren in de buurt van Middelburg gewoond.

Nu vestigen ze zich na aankoop van *Zuythoff* onder Brigdamme.

Op 1 mei 1746 komt het C.Q. in vergadering bijeen. Ter vervulling van 2 vacatures voor ouderling en 2 voor diaken worden de groslijsten en vervolgens de dubbeltallen opgesteld.

De vaste regel was dat de kerkenraadsleden voor 2 jaar werden gekozen, terwijl eik jaar de helft affrad. Uit één van de dubbeltallen voor diaken wordt David Adriaanse gekozen.

Hij woonde toen nog slechts een half jaar te Brigdamme.

Al kort daarna komt voor hem een droeve gebeurtenis. Op 30 augustus 1746 sterft zijn vrouw, nog geen 31 jaar oud. David blijft met 2 dochtertjes als weduwnaar achter. Op 30 juni 1748 hertrouwt hij met de bijna 28 jarige Maria Striepaart. Zij was geboren te Breskens en reeds vroeg wees.

Daarna had zij te Middelburg gewoond, vanwaar zij dan nu naar *Zuythoff* komt.

Hier worden hun 8 kinderen geboren, waarvan één jong overlijdt.

Na 2 jaren "rust" wordt David in 1750 opnieuw voor 2 jaar tot diaken gekozen. In 1754 komt hij weer in de kerkenraad, nu als ouderling. Intussen blijkt dat David Adriaanse ook tot de notabelen van de ambachtsheerlijkheid gerekend moet worden. Als in 1755 een schepenvacature ontstaat, wordt hij daarin benoemd. Tot zijn dood is hij schepen van Brigdamme gebleven.

Vacaturetijd

In ditzelfde jaar, op 14 mei 1755, overlijdt de oude predikant van Sint Laurens, Ds. Samuel Wopkens.

Bijna 35 jaar heeft hij te Sint Laurens gestaan; in 1720 was hij uit Sint Philipsland gekomen.

De gemeente is nu geruime tijd vacant. Consulent is de Middelburgse predikant

Ds Anthony Willem de Beveren.

Verskillende beroepen worden uitgebracht, doch tevergeefs. Voor het uitbrengen van een beroep komt telkens het C.Q. bijeen.

De ambachtsvrouw laat zich daarin vertegenwoordigen door òf Mr. Pieter Boddaert *secretaris van de Edél Mog. collegie ter Admiraliteyt in Zeeland*, òf Herman Evertsen *Scheepen en Raedt te Middelburg* en Anthony Maandecker, secretaris van Sint Laurens.

De lange duur van de vacature was er waarschijnlijk de oorzaak van, dat de daarvoor aan de beurt zijnde leden van de kerkenraad niet aftraden maar zitting bleven houden, tot de nieuwe predikant bevestigd was.

Een nieuwe predikant

Op 12 januari 1758 werd een beroep uitgebracht op de predikant van 's-Heerenhoek, Ds. Thomas Jacob Hoog. Tot grote blijdschap van de kerkenraad en hopelijk ook de gemeente neemt hij dit beroep aan. Het wordt echter nog 7 mei, eer hij in zijn nieuwe gemeente wordt bevestigd.

Kort daarvoor is het zesde kind van David Adriaanse en Maria Striepaart geboren.

Op de dag van Ds. Hoogs intrede als predikant wordt deze zoon gedoopt.

De nieuwe predikant en zijn echtgenote zijn de doopgetuigen. Iets van de vreugde van die dag klinkt nog door in de wat ongewone vorm, waarin dit in het doopboek is ingeschreven:

Gedoopt, 7 meije: Thomas Jacob, kind van David Adriaanse en Maria Striepaart.

Getuijgen: Thomas Jacobus Hoog en zijn geliefde huisvrouw Mejuffrouw Anna Catharina van Vrijswijk, onse geliefde nu thans bevestigde Predikant in de Gemeintge van Sint Laurens.

Ook een nieuwe kerkenraad?

Nu de vacature ten einde is, treden ook de reeds lang aan de beurt zijnde kerkenraadsleden af, waaronder de ouderling David Adriaanse. De nieuwgekozenen hebben dit keer niet voor twee, maar voor drie jaar zitting. Wat de reden daarvan geweest is, blijkt niet.

Pas in april 1761 komt het C.Q. weer bijeen voor het opstellen van groslijsten en dubbeltallen voor ouderlingen en diakenen. Namens de ambachtsvrouw verschijnen nu haar neef Mr. Cornelis van den Helm Boddaert, *Raad der Stad Middelburg* en de reeds eerder genoemde Anthony Maandecker.

Alles vindt op de gewone wijze plaats en, zoals te verwachten was, nu de gewone "rustperiode" weer om is, David Adriaanse wordt weer tot ouderling gekozen. Het is dan zondag, 26 april 1761. Nog geen week later barst de bom ... !

De Staten grijpen in

Op zaterdag 2 mei 1761 worden de broeders met spoed bijeengeroepen voor een buitengewone kerkenraadsvergadering.

De predikant heeft juist een brief ontvangen van *de Edel Mogende Heeren Gecommitteerde Raaden van Zeeland*.

Daar zijn bij ingesloten een afschrift van een resolutie van de Gecommitteerde Raden en een afschrift van een request van de ambachtsvrouw, Cornelia Boddaert.

De resolutie bevat, kort en bondig, de volgende punten:

1. De kerkenraad van Sint Laurens moet binnen 14 dagen na ontvangst schriftelijk antwoorden op de in het request geuite beschuldigingen;
2. In afwachting van een nadere beslissing van Hun Edel Mogenden wordt de afkondiging en bevestiging van de gekozen ouderlingen en diakenen opgeschort.

Hier zien we dus iets geschieden, wat in onze tijd geheel ondenkbaar is.

De staat grijpt in, in een zaak die louter de kerk aangaat. Toen was dit niet zo merkwaardig, daar de Hervormde Kerk immers min of meer staatskerk was, ook al werden andere godsdiensten niet verboden.

Trouwens, de invloed van de ambachtsheer of -vrouw door middel van het C.Q. was toch al groot.

Voor sommigen was dat nog niet genoeg en die streefden dan ook naar nòg grotere invloed.

Het minste verzet of zelfs maar tegenspraak werd daarbij dadelijk als een persoonlijke belediging opgevat. Ook Vrouwe Cornelia blijkt tot die groep "heersers" te behoren.

Beschuldigingen

De bezwaren van de ambachtsvrouw richten zich blijkens het request speciaal tegen David Adriaanse, die zij niet weer in de kerkenraad wil hebben. Aan het geheel voegt zij nog wat vage, algemene beschuldigingen toe aan het adres van de kerkenraad in zijn geheel.

Vóór het laatste C.Q. zou plaatsvinden hebben haar vertegenwoordigers, de heren Van den Helm Boddaert en Maandecker, met Ds. Hoog in de pastorie gesproken over de op te maken nominatie.

Ze hebben daarbij gezegd, dat de Vrouwe gaarne de rust en vrede in de gemeente hersteld zou zien en daartoe de geschiktste en vreedzaamste personen op het dubbeltal geplaatst wilde zien. Maar één persoon zou absoluut niet op de nominatie mogen komen: David Adriaanse.

De predikant begreep niet welk bezwaar daartegen kon zijn. Hij kon dat ook niet weten, omdat het een zaak betreft die is voorgevallen, vóór hij in deze gemeente kwam.

Toen - zo luidt het relaas van de ambachtsvrouw - David de vorige maal in de kerkenraad zat, heeft hij zich niet ontzien de heer Herman Evertsen, die toen de Vrouwe vertegenwoordigde, in het C.Q. te beledigen. Hij zou hem hebben toegevoegd: *Gij praat als een dwaas en hebt er geen kennis van.*

Ds. Hoog is op deze beschuldiging niet verder ingegaan, maar heeft slechts geantwoord, dat ieder met een vrije stem ter vergadering komt. Men moest dus maar verkiezen, wie men het meest geschikt achtte.

Maar haar vertegenwoordigers kregen in het C.Q. spoedig door (althans dat meenden ze), dat het allemaal doorgestoken kaart was, want juist David Adriaanse wordt op de nominatie geplaatst en door alle leden van de kerkenraad gesteund.

Dit acht ze, zowel voor de heer Evertsen als voor haarzelf, een grote belediging en ze vreest daarvan voortgaande onaangenaamheden in de toekomst. Is immers niet - jaren geleden - door sommige kerkenraadsleden al voorgesteld haar onder censuur te stellen en het gebruik van het Avondmaal te verbieden?

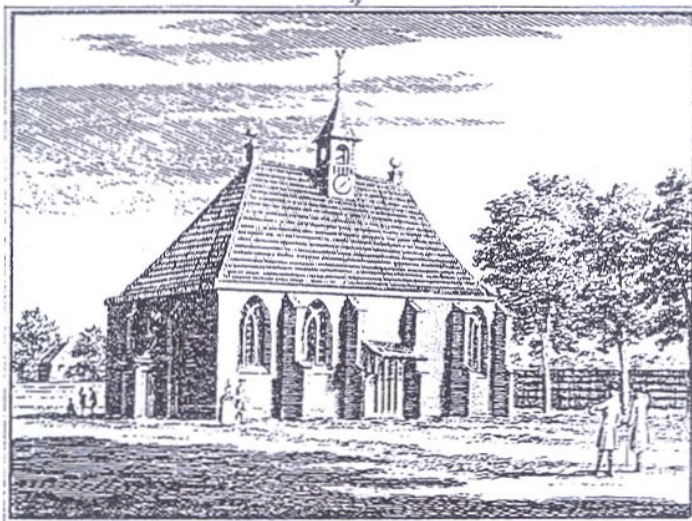
Dat was toen omdat ze tegen hun zin een gezin van de ambachtsheerlijkheid verwijderd had. Het was slechts het bedaarde en voorzichtige optreden van Ds. Wopkens geweest, dat haar hiervoor had behoed.

Mochten de Edel Mogenden misschien antwoorden, dat ze met haar bezwaren naar de kerkenraad en vervolgens zo nodig naar de classis moest gaan (zoals de kerkenordening toch voorschrijft), ook daarop heeft ze gerekend. De kerkenraad is volgens haar partij en kan dus geen rechter zijn!

Het gaat haar alleen om de handhaving van de goede orde en dan is ze toch bij de Gecommitteerde Raden aan het goede adres?!

Laten de Heren dan in elk geval David Adriaanse niet verkiesbaar verklaren voor kerkelijke ambten, de kerkenraad bevel geven een nieuwe nominatie op te maken en de afkondiging der verkiezing thans opschorten.

Zo luidt het relaas van de weduwe Parker. Alleen aan het laatste voldoen de heren in het Hof van Zeeland. Onverhoord veroordelen is er gelukkig niet bij. De kerkenraad wordt hiermee wel ter verantwoording geroepen.

De Ned. Herv. Kerk te St. Laurens in 1743.

De kerkenraad onderzoekt

Er zit voor de kerkenraad niets anders op, dan aan de resolutie te voldoen. Zonder deze tussenkomst van de Staten zou men na twee afkondigingen op opeenvolgende zondagen tot bevestiging hebben kunnen overgaan.

Nu wordt de afkondiging van de verkiezing van alle nieuwe ouderlingen en diakenen opgeschort. David Adriaanse zal worden opgeroepen om maandagmiddag om 3 uur in de vergadering te verschijnen om over deze zaak gehoord te worden. Ds. Hoog en met hem de hele kerkenraad wil geen tijd verloren laten gaan om deze - voor hun dorpsgemeenschap zo belangrijke zaak - af te handelen.

Als op 4 mei de vergadering begint, heeft Ds. Hoog al een lijst van 7 vragen gereed, om David voor te leggen.

- 1. Of hij, David Adriaanse, zig bewust is, gedurende zijn voorigen Kerkdienst als ouderling in zeker Collegium Qualificatum, waarin de Heer Herman Evertsen, Schepen en Raad der Stad Middelburg als gedeputeerde Ambagtsheer zitting had, welgemelde Heere op eeniger wijze geïnjurieert te hebben?*
- 2. Of hij dien Heere, na zijn genoeg niet adviseerende, doenmaals heeft toegesproken deze of dergelijke woorden in substantie: Gij praat als een dwaas en hebt er geen kennis van?*
- 3. Indien hij zulks ontkennen mogte, wat dan gezegt hebben?*
- 4. Of hij zig ook herinneren konde, bij welke gelegentheid zulks geschiedt was?*
- 5. En onder welke discoursen?*
- 6. Of er ook eenige Broeders bij geweest zijn, en wie?*

7. *Of het tegenwoordig geposeerde bereid zou zijn des gerequireert, plegtig gestand te doen?*

David is verstandig genoeg om op al deze vragen niet zonder meer te antwoorden, waardoor hij licht iets ondoordachts zou kunnen zeggen. Hij vraagt kopie en 24 uur de tijd om te antwoorden. De zaak, waar het nu om gaat, is immers al ongeveer 6 jaar geleden voorgevallen.

De kerkenraad ziet de redelijkheid van dit verzoek in en zegt hem dinsdagmiddag om 3 uur weer met zijn antwoord te verschijnen.

Ds. Hoog informeert daarna nog, of iemand van de broeders zich iets herinneren kan over een censuurvoorstel, zoals in het request vermeld is. Geen van hen weet er iets van, zodat het misschien aan één of ander gerucht moet worden toegeschreven. Dan gaat men na deze korte vergadering weer huiswaarts. Morgen zullen ze hun onderzoek kunnen voortzetten.

Ter verdediging...

Zodra dinsdagmiddag de vergadering geopend is, wordt David binnen gelaten. Het blijkt dat hij geen half werk heeft geleverd. Hij heeft de vragen schriftelijk beantwoord op gezegeld papier en onder aanbod van ede.

Uit zijn nauwkeurige omschrijving van de gebeurtenissen blijkt dat het request een verkorte, maar verdraaide beschrijving van het gebeurde heeft gegeven. David blijkt niet van plan voor de Vrouwe te wijken.

Eerst wijst hij de beschuldigingen van vraag 1 en 2 van de hand: *en hebben te veel agtinge voor zijn Eds. qualiteijten en bijzonder die van zijne ondervonde vriendelijkheid, dan dat ik ooit zijn Ed. zou hebben willen injurieeren.*

Ook de wijze waarop hij vraag 2 beantwoordt, is tekenend: *Antwoorde : Neen; vooral niet op die wijze, daar mij zijn Karakter als Regent van Middelburg genoeg tegen gewaarschuwt zoude hebben.*

Wat is dan zijn lezing van het gebeurde?

Na het overlijden van Ds. Wopkens in 1755 werd de toenmalige kerkenraad door de heer Evertsen samengeroepen, uit naam van de ambachtsvrouw. Ook werden de juist afgetreden leden opgeroepen, waarvan er echter slechts 2 verschenen. De andere 2 waren mogelijk thuis gebleven, omdat ze dachten na hun aftreden geen bemoeienis meer met kerkenraadszaken te hebben. Het was echter geen officieel C.Q.

De predikant beheerde de effecten en boeken van *den Armen van Sint Laurens*. De executeurs in de boedel van Ds. Wopkens zijn nu gekomen, om deze aan de kerkenraad te overhandigen.

Evertsen stelt voor om gedurende de vacature alles aan Mevrouw Parker in bewaring te geven. De kerkenraad voelt er echter niet veel voor, omdat ze de lopende boeken steeds nodig heeft. Maar Evertsen wil daar geen genoegen mee nemen en begint zijn voorstel in stemming te brengen.

Ook de afgetreden leden wil hij mee laten stemmen. Eén van hen antwoordt dat zij daar niet over mee mogen stemmen, omdat ze immers geen lid van de kerkenraad meer zijn. David valt hem bij en zegt dat *het een dwaze handel zou zijn, dat hier de afgegane leden stemmen zouden.*

Was dat verzoening?

Enige tijd later ontmoette hij Evertsen weer op Popkensburg, toen hij daar met een andere ouderling en Mevrouw over de kerkenraadszaken sprak. Toen had Evertsen, met goedkeuring van Mevrouw, voorgesteld om het gebeurde te vergeten en voortaan weer in eensgezindheid te leven.

Dit aanbod had David ook van harte aangenomen en zo was hun verzoening tot stand gekomen. Nadien was hij nog herhaaldelijk bij Evertsen en Mevrouw geweest en door hen steeds zeer vriendelijk ontvangen. Waar hij dus deze onverwachte tegenwerking van de zijde van de ambachtsvrouw aan te danken heeft, is ook voor hem blijkbaar een raadsel. Als getuigen die mogelijk zijn lezing van de zaak kunnen bevestigen, noemt David alle leden van de kerkenraad van 1755.

Getuigen opgeroepen

Ds. Hoog leidt het onderzoek met grote voortvarendheid. Op zijn voorstel zullen alle leden van die vroegere kerkenraad tegen woensdagmiddag half vier worden opgeroepen om eveneens over deze zaak ondervraagd te worden. Allen zijn ze de volgende middag aanwezig en worden ze één voor één binnengerouwen om de voorgelegde vragen te beantwoorden. Hun antwoorden worden door de predikant nauwkeurig opgeschreven. Daarna worden ze hen nog eens voorgelezen en gevraagd of hun mening zo goed is weergegeven.

Dan komen ze: Michiel van de Putte, Jan de Kok, Pieter Lieds, Adriaan Zwemer, Pieter Marinusse, Willem Ponse, Laurens Baljé, Willem de Pagter en Leyn Boone.

Kunnen ze zich iets herinneren van beledigende uitdrukkingen, die David tegenover de heer Herman Evertsen zou hebben gebruikt? Op één na antwoorden ze dat ze van dergelijke uitdrukkingen niets weten.

Alleen Pieter Marinusse is minder stellig in zijn mening: *dat wel weet, dat er iets gezegd is, 't welk de Heer Everse kwalijk nam.*

En wie heeft de uitdrukking *Gij praat als een dwaas en hebt er geen kennis van* verstaan?

De één na de ander antwoordt met de grootste stelligheid dat zoiets niet gezegd is.

Weer vormt Marinusse de uitzondering, hoewel aarzelend: *dat er iets gesproken is van dwaasheid of iets dergelijks.*

Kunnen ze zich herinneren wat er wél gezegd is en onder welke omstandigheden? Uit de antwoorden blijkt dat David de omstandigheden en het gesprokene juist heeft weergegeven.

Allen bevestigen zijn lezing van het gebeurde. Bovendien geeft Pieter Lieds nog een aanvulling die misschien kan verklaren, dat nu na 6 jaar het geval weer wordt opgerakeld. Hij verklaart dat hij ook zeer wel wist en zich herinneren kon, dat de Hr. Evertse daar op gezegd had: *ik zal dat in gedagten houden, en David daar op gerepliceert had: dat de Hr. Evertse daar geen arg uit vatten moest, alzoo uit geen arg zulks gezegd had.*

Wie van de broeders is bij de verzoening tussen David en Evertsen op het Huis Popkensburg aanwezig geweest?

Het blijkt Jan de Kok te zijn. Hij bevestigt volledig het getuigenis van David hierover.

Weet iemand iets van een voorstel de ambachtsvrouw onder censuur te stellen, zoals zij dat in het request heeft beweerd?

Ook nu zijn de antwoorden vrij eenstemmig: in hun zittingsperiode is zo'n voorstel nooit gedaan.

Pieter Marinusse zegt: *dat op die vrage niet antwoordt.* En Leyn Boone: *dat zij in deze wilden uitlaten, alzoo niet zoo lange onthouden kan.*

Een gefondeerd berigt

Ditmaal is de kerkenraad wel wat langer in vergadering bijeen geweest dan de vorige keren. Maar nu zijn toch wel zoveel gegevens verzameld, dat een *gefondeerd berigt* kan worden gegeven.

Uit de verschillende verklaringen is intussen wel gebleken dat de beschuldigingen tegen David en tegen de kerkenraad, op z'n zachtst gezegd, weinig steekhoudend blijken te zijn.

Kan er enige verklaring worden gevonden waarom de ambachtsvrouw zulke lichtvaardige beschuldigingen uitspreekt? Het is niet Evertsen die op de zaak terugkomt. Hij was in de tussentijd al overleden.

De enige verklaring, die ook de kerkenraad in zijn antwoord uitspreekt, is: overdreven willekeur en bemoeizucht van Vrouwe Cornelia. Zij gaat met de eisen van dit request buiten haar rechten en bevoegdheden. De kerkenraad wil daarvoor niet zonder meer wijken. Dat blijkt wel uit de uitvoerige antwoordbrief die Ds. Hoog opstelt. Daarin wordt vrijwel zin voor zin en woord voor woord van haar request weerlegd en de voosheid van haar beschuldigingen aangetoond.

Tot slot van haar vergadering verzoekt de kerkenraad aan haar predikant een conceptantwoord op te stellen.

Daarvan kwijt hij zich met veel ijver en bekwaamheid in een met Latijnse en Franse termen doorspekt vertoog aan de *Edele Mogende Heren Gecommitteerde Raaden van Zeeland*.

Zaken recht gezet

Geruime tijd heeft Ds. Hoog aan de antwoordbrief gewerkt. Precies twee weken later, op woensdag 20 mei 1761, is er weer een kerkenraadsvergadering. Het concept bestaat uit vele dichtbeschreven folio's en laat werkelijk niet de geringste beschuldiging onweerlegd.

Natuurlijk zijn hierin ook de *verhoren* van David Adriaanse en de overige oud kerkenraadsleden verwerkt, waarvan de verslagen bovendien als bijlagen zijn toegevoegd. We zullen dat niet herhalen, maar alleen de nieuwe gezichtspunten weergeven.

Wat is het werkelijke verloop van het gewraakte C.Q. geweest? Doorgestoken kaart, zoals de ambachtsvrouw heeft gesteld? Integendeel! De predikant heeft juist alles gedaan om haar ter wille te zijn. Toen hij haar verzocht het C.Q. bijeen te roepen, had hij tevens gepoogd met haar over te verkiezen personen te spreken. Zij had hem echter verwezen naar haar gemachtigde, Van den Helm Boddaert.

Daarop was dominee naar diens huis in Middelburg getogen. Maar meneer was zo *bezet met affaires* dat hij geen gelegenheid had over dergelijke zaken te spreken.

Eén uur vóór het C.Q. zou aanvangen, waren de vertegenwoordigers van de Vrouwe aan de pastorie gekomen om over *eligibele subjecten* te spreken. De predikant stelde dadelijk voorop dat ieder in het C.Q. met *ongelimiteerde stemmen* komt, zodat hij door het noemen van namen noch zichzelf noch anderen verbindt. Dan noemt hij de namen van de personen waarvan hij vermoeden kan dat ze wel op de nominatie zullen komen. Daarbij is ook David Adriaanse.

Boddaert geeft dan zijn bezwaar te kennen: de ons reeds bekende vermeende belediging.

Ds. Hoog zegt slechts dat hem daarvan niets bekend is. Dit was ongetwijfeld juist, want het was ongeveer 3 jaar vóór hij naar Sint Laurens kwam, gebeurd. Boddaert heeft het trouwens ook maar van horen zeggen. Dat is waarschijnlijk de reden dat hij er verder ook maar niet over praat.

Vreemder is echter dat de heren Boddaert en Maandecker in het C.Q. geen enkel bezwaar tegen David inbrengen. Zelfs niet als David op de nominatie en het dubbeltal wordt geplaatst. Wel een vreemd gedrag als de ambachtsvrouw zulke overwegende bezwaren tegen hem heeft! Terecht wijst het schrijven er op dat - als er dan zulke ernstige bezwaren tegen hem bestonden - deze op de juiste plaats en tijd naar voren hadden moeten worden gebracht. Dus: in het C.Q.!

Niet alleen de getuigenissen van David en de overige kerkenraadsleden bewijzen de onjuistheid van de beschuldiging van *injurie*, maar ook Evertsen zelf. Eigenhandig heeft hij immers in het boek van de Armenrekeningen het verslag van die vergadering ingeschreven. Geen woord over beledigingen.

Slechts wordt vermeld dat er verschil van mening was ontstaan over het overgeven van de boeken en effecten, zodat men niet tot overeenstemming kwam. Eind 1755 was men het echter eens geworden en was de zaak afgesloten. Dit laatste heeft de secretaris Maandecker ingeschreven.

Een tegenaanval

Wie heeft echter recht om verwijten van beledigingen te maken? Is het niet eerder de kerkenraad? Heeft niet *een van Haar Eds. Representanten zig meer dan eens, wanneer deze of gene niet gereed was om aanstonds zich na zijn zin te schikken, tegen denzelven in vrij ongemasureerde woorden uitgelaten?*

Heeft diezelfde persoon niet *een ouderling in praesentie van een zijner medebroeders vrij onhebbelijke scheldwoorden toegedruwd?*

De kerkenraad is niet van plan zich tegen de autoriteit van de ambachtsvrouw te verzetten, voorzover die wettig is. Gaat zij echter te ver in haar eisen dan staat de kerkenraad daartegen pal. *Wij hoopen dat zij niet zoo verre getrokken zal worden, dat wij er door verplicht zouden zijn blindelings alles te beamen, wat ook van Haar Ed. t wegen mocht geproponeert worden.*

Het zal u niet verwonderen dat de kerkenraad afwijzing van de verzoeken van de ambachtsvrouw vraagt en verzoekt met de bevestiging van de gekozen ouderlingen en diakenen te mogen voortgaan.

De opgestelde en goedgekeurde antwoordbrief wordt door de predikant en alle leden van de kerkenraad ondertekend en aan de *Gecommitteerde Raaden* gezonden.

Ambtelijke molens?

Dan blijft het een jaar lang stil om de kwestie. Althans officieel. Stof tot spreken zal het geval meer dan eens gegeven hebben. Of dit stilzwijgen alleen maar komt door langzaam malende ambtelijke molens, is te betwijfelen. Het bewijs van het ongelijk van de ambachtsvrouw is te duidelijk om dat niet te erkennen.

Anderzijds zal men haar niet gaarne ongelijk hebben willen geven.

De oplossing komt echter vanzelf. Op 4 juli 1762 wordt de kerkenraad weer bijeen geroepen. De ambachtsvrouw is kort daarvoor overleden. Mr. Cornelis van den Helm Boddaert heeft de waardigheid van zijn tante geërfd en toont zich een nogal inschikkelijk man. Hij is bij de predikant gekomen met de vraag of deze zaak, die vrouw Cornelia voor de Staten van Zeeland heeft gebracht, niet door een minnelijke schikking kan worden beëindigd.

Naar een compromis

De voorgestelde voorwaarden van het compromis zijn nogal aannemelijk. De nieuwe ambachtsheer zal een verklaring omtrent de persoon van David Adriaanse en de kerkenraad van Sint Laurens geven, waardoor beider eer zou worden hersteld. David zou voorts *alleen tot bewaring van de Eer van zijn overledene Tante* voor deze keer buiten de kerkenraad worden gehouden. Maar volgende keren zou hij weer verkiesbaar kunnen zijn.

David blijkt al evenzeer te willen meewerken om de rust en vrede te herstellen. Als Ds. Hoog dit alles met hem bespreekt, verklaart hij *te zullen berusten in het gene de kerkenraad in deezen oordelen zoude ten meesten nutte der gemeente te zullen strekken*.

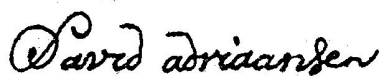
Nu blijken er voor de kerkenraadsleden ook geen bezwaren meer te zijn om de zaak uit de wereld te helpen. Zij machtigen de predikant om met de ambachtsheer tot een definitief akkoord te komen en daarvan aan de Raadpensionaris kennis te geven. Zij weigeren echter een nieuwe nominatie op te stellen en willen daarom de ambtstermijn van de voorzittende ouderling, Jasper Meeuwsen, met 2 jaar verlengen.

Hiermede is de weg tot verzoening geheel geëffend.

Ds. Hoog komt nu spoedig tot overeenstemming met Mr. Boddaert.

Daarna gaan ze tezamen naar de Raadpensionaris te Middelburg. Aan deze leggen ze de schikking voor en verzoeken opheffing van het verbod voor de kerkenraad met de bevestiging van ouderlingen en diakenen voort te gaan.

Reeds 12 juli besluiten de Staten daartoe. Een afschrift daarvan wordt aan de kerkenraad gezonden en op 18 juli wordt opnieuw C.Q. gehouden. De ambachtsheer is persoonlijk aanwezig nu men elkaar weer de broederhand reikt. Het is alsof we de zucht van verlichting kunnen horen als Ds. Hoog de laatste zin hierover schrijft: *Gemelde Broederen der Gemeijnte vervolgens voorgesteld zijnde, zijn dezelve den 8en Augustus in hunne diensten bevestigt en heeft dus deze zaak een eijnde gekregen.*

Handtekening van David Adriaanse.

Een waardig slot

De kerkenraad had door een standvastige houding in deze kwestie eigenlijk de overwinning behaald. Uitbreiding van de invloed van de ambachtsheer in kerkelijke zaken was voorkomen. Een meer persoonlijke vraag: Is David nog wel eens in de kerkenraad teruggekomen? Inderdaad, maar pas 8 jaar later. In mei 1770 wordt hij weer op het dubbeltal voor ouderling geplaatst en als zodanig gekozen. De gewone periode, dus tot mei 1772 duurt zijn ambtstermijn

Op 15 mei 1775 overlijdt David Adriaanse, bijna 68 jaar oud, op zijn hofstede *Zuythoff*. Op het kerkhof van Brigdammne (thans niet meer bestaande) wordt hij begraven. Zijn vrouw, Maria Striepaart, blijft met haar kinderen op de boerderij wonen. Zij heeft haar man nog vele jaren overleefd. Op 16 november 1789 sterft zij op hetzelfde hof, ruim 69 jaar oud.

*De hofstede "Zuidhof" nu. De uitbreiding van Middelburg via Brigdammne naar Sint Laurens heeft veel van bouw- en weiland in beslag genomen.
De ongewone raampartijen geven duidelijk de ouderdom aan.
Het gebouw is zeker 3 eeuwen oud.*

Bronnen en literatuur:

Acta van de Kerkeraad van St. Laurens.

Register van Weesakten van de heerlijkheid Brigdamme.

Doop-, en trouw- en doodboeken van Sint Laurens, Oost-Souburg en Breskens.

Nederland in vroeger tijd, delen XV en XVIII, 1751 (herdr. 1966).

Encyclopedie van Zeeland, deel 1, 1982.

Mr. A. Meerkamp van Embden, De oudste geschiedenis van Popkensburg en Sint Laurens, 1936.
Van Langevelde en Verbeek, Sint Laurens en Brigdamme in prent en praet, 1974.

L.van Wallenburg, Sint Laurens en zijn kerken, in De Hoeksteen, 1980 - no.2

Dr. F.L. Bos, Kerk niet bereid tot politieke horigheid, in Centraal Weekblad, 8 dec. 1982.

J.W.P. Cornelissen
4401 GV YERSEKE, Azalealaan 68.